

א בקדמין מרא יי ית
עמיא וית ארעא: ה
וארעא וזות עורא
וריקלא וחשונא על אפי
תהומא ורוחא מן קדם יי
מעשאה על אפי מלא: ה
ואמר יי יי גבורא וזהו
גבורא: ה ורוחא יי ית
גבורא ארץ ורוחא ארץ

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

בהר

וצויתני את ברכתני לכם בשנה השישית ♦ ביאור לשון הציווי, ואת מי ציווה ה' על הברכה?..... ד
והארץ לא תזכר לצמחת ♦ על איזה מכירה מדובר מכירת הארץ, או מכירת קרקעות הארץ? ו
גשך ותרבית ♦ מהו גשך ומהו תרבית בפשט הכתוב?..... ז
כי לי בני ישראל עבדים עבדי הס ♦ מה ביאור הכפילות עבדים - ועבדי?..... ט
ואבן משכית לא תתנו בארצכם ♦ מהי אבן משכית? וממה ריצפו את ריצפת העזרה?..... י
את שבתתני תשמרו ועקדשי תיראו ♦ יש שייכות בין השבת למקדש או שהם ב' דינים שונים?.... יד

בחוקת

אם בחקתני תלכו ♦ מהם החוקים האמורים בפסוק זה? עמלות בתורה, או המצוות שאין בהם טעם? . טז
ונתתני גשמיכם בעתם ♦ האם 'בעתם' הוא בזמן הטוב לתבואה או בזמן הנוח לבני אדם?..... יז
והשבת חיה רעה מן הארץ ♦ האם יסורו החיות הרעות כליל, או שיתקיימו כבתחילה אך לא יזיקו?..... יח
ולא תעשו את כל העצות האלה ♦ כיצד ניתן לשמוע את קול ה' לאחר מעמד הר סיני?..... כ
ונתתם ביד אויב ♦ האם האויב יהרוג בהם או שימסרו בידיו כשיהיו כבר מתים?..... כא
ואפו עשר גשים לחמכם בתנור אחד ♦ מדוע?..... כב
ואכלתם בשר בניכם ♦ מה היתה תגובת משה רבנו לקללה קשה זו?..... כג
והברתני את חמניכם ♦ האם חמניכם זה שם של ע"ז או שכך נקראים מנחשים וקוסמים?..... כה
והשעיתני את עקדשיכם ולא אריח גריח גיחחכם ♦ האם 'והשימותי' הוא מלשון שממה או מלשון שעמום ובהלה?..... כז
אין תרצה הארץ את שבתתיה ♦ ב' החטאים בחילול השמיטה שמתכפרים בגלות ישראל מאדמתם.... כח
וזכרתני את גריתני יעקוב ♦ האם פסוק זו הוא המשך הקללות, או שהוא נועד לעורר רחמים על בני?..... כט
לא מאסתם ולא געלתם לבלתם ♦ מתי התקיים פסוק זה?..... לא
כל חרם אשר יחרם מן האדם ♦ האם יש חרם שניתן לפדותו בקרבנות ובתפילות?..... לב

פרשת בהר

**וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית • מהו לשון
הציווי שנאמרה כאן? את מי מצווה ה' על הברכה?**

**(ויקרא כה, כא) וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת
הַתְּבוּאָה לְשִׁלְשׁ הַשָּׁנִים:**

**מהו לשון הציווי האמורה בענין זה? ובאיזה אופן תבוא ברכת השמיטה על בני
ישראל?**

בפסוק שקדם למצוות השמיטה נאמר (לעיל יט): "ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע", ורש"י
(שם) הביא את דברי חז"ל שהאכילה תהיה לשובע, מחמת שהמזון יתברך אף בתוך המעיין.

ובספורנו הרחיב זאת:

*שיהיו הפירות רבי המזון, כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול
כמו לקטן. כאמרם ז"ל: 'אכל קמעא ומתברך בתוך מעיו'. ויספיקו
פירות הששית גם לשביעית.*

לאור זאת יש מקום להבין בדרך זו אף את הנאמר בפסוק דידן: 'וציויתי את ברכתי', שהברכה
לג' שנים אינה ברכה על כמות התבואה, שתהא כמות זו מספקת לשלוש השנים. אלא על
איכות התבואה, שתהא התבואה באיכות כזאת שאותה הכמות המספקת בדרך כלל לשנה,
תשביע למשך שלושת השנים. (אמנם הספורנו גופיה לא ס"ל הכי וכדלהלן).

האור החיים כאן פירש באופן אחר:

*וציויתי את ברכתי - ברכה זו אינה בצומח, שכבר הבטיח (פסוק יט)
ונתנה הארץ פריה שהוא גבול שגבל ה' בכוחה. אלא שמבטיח ברכת
התבואה, ככד קמח הצרפית (מלכים א' יז, יד) וכשמן אשת עובדיה*

(מלכים ב' ד, ה). והוא שדקדק לומר 'עשת את התבואה' פירוש, הברכה שיצו ה' תעשה ריבוי בתבואה, כדי שתספיק לשלוש שנים, **הגם שהארץ תוציא צמחה כמדי שנה בשנה**..."

מבואר בדבריו שאמנם הארץ תוציא צמחה כמדי שנה בשנה ולא יתרבה כמות התבואה בגידול, אך **תתרבה התבואה לאחר שגדלה** וככד קמח הצרפית ושמן אשת עובדיה.

אולם ת"י מבאר זאת באופן שונה:

**וּאֶפְקִיד יְת בְּרַכְתִּי לְכוֹן, מִן אוֹצְרֵי טֶבֶן דְּבִשְׁמֵי שְׁכִינָתִי בְּשֶׁתָּא
שְׁתִּיתִיתָא, וְתַעֲבִיד יְת עֲלִלְתָּא דְּתַסְפִּיק לְתִלְת שָׁנִין:
[וצויתי את ברכתי לכם, מאוצרות טובים אשר בשמי שכינתי בשנה
הששית, ותעשה את התבואה שתספיק לשלוש שנים]**

ת"י מבאר שציווי הברכה הוא על **אוצרות השמים**, שיצווה עליהם ה' שיפתחו, והיינו שירדו גשמים מרובים בכמות גדולה שתגרום לארץ להצמיח כמות כזו שתספיק לשלוש השנים.¹

דבר זה משתמע מלשון הת"י: 'אוצרות טובים' – שהוא לכאן עפ"י לשון הכתוב (דברים כה, יב) "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך".

הרי שאופן ברכת התבואה לשלוש שנים יהיה באמצעות **הגשמים**, שיפתחו האוצרות הטובים שבשמים, ותצמח בארץ תבואה **בכמות** שתספיק לשלוש שנים. ולמדנו שהציווי יהיה על אוצרות השמים שיתנו ברכה בארץ.

בדרך זו מצינו שפירש גם הספורנו (כה, כא), את הבסיס לשאלת 'מה נאכל בשנה השביעית', שהשאלה באה מכיון **שהכמות** לא נראית לעינינו ואיננו מספיק בטוחים שהמעט יספיק באיכותו. וההבטחה היא **שהאדמה תעשה את התבואה בכמות המספקת והנראית לעין**. וז"ל:

**וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו,
ועשת את התבואה באופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק
הכמות.**

1. ודוחק לומר שלעולם סבור ת"י שהברכה תהיה באיכות הפירות, וזה יעשה ע"י מטר מיוחד מאוצרות השמים הגורם להצמחת פירות איכותיים יותר, דלכאן איכות הפרי תלויה באדמה ובגידול ולא בגשמים הנותנים כח באדמה להצמיח.

**וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת • על איזה מכירה מדבר הפסוק?
מכירת הארץ עצמה, או מכירת קרקעות הארץ?**

**(ויקרא כה, כג) וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים
וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:**

מה הפירוש 'והארץ לא תמכר לצמיתות'?

רש"י פירש בשם התו"כ, שהפסוק מדבר על **חזרת השדות ביובל**, ובא הכתוב ליתן לאו ללוקח הכובש את הקרקע ואינו מחזירה ביובל. וזהו שאמרה התורה: 'כי לי הארץ', - אל תרע עינך להחזיר את השדה, כי גם בשעה שהיתה ברשותך אינה שלך אלא שלי.

ת"י הוסיף דבר נוסף:

**וְאֶרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לֹא תִזְדָּבֵן לְחִלּוּטִין אֲרוֹם דִּילִי אֶרְעָא. אֲרוֹם
דִּיִּירִין וְתוֹתְבוֹן אֶתּוֹן עִמִּי:**

**[וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא תִמְכַּר לְחִלּוּטִין, כִּי לִי הָאָרֶץ. כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם
עִמִּי]**

בפסוק נאמר 'והארץ', ת"י מוסיף 'וארעא ד'ישראל'. מהוספה זו דקדק הגאון רבי אהרן כהן צ"ל בספרו 'בית אהרן', שכוונת ת"י לפרש את הפסוק בשונה מדברי רש"י, ולפירושו הפסוק מדבר על '**מכירת הארץ עצמה**' שהארץ לא תימכר לצמיתות לאומה אחרת, ולא על מכירת הקרקעות הנעשית בתוך הארץ. וכמו שאיתא בתו"כ על סוף הפסוק:

**כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי - דִּין לַעֲבֹד שִׁיחָא כְּרַבּוֹ, כְּשִׁתְּהָא שְׁלִי
הָרִי הִיא שְׁלָכֶם.**

מהתו"כ משמע שהפסוק מדבר על **כלליות הארץ**, ועל כך אומר 'כשתהא שלי הרי היא שלכם', והיינו שכל זמן שהארץ שלי הרי היא שלכם ואין לכם לדאוג על מכירתה.

והדברים אמורים על זמן הגלות בשעה שיגלו בני ישראל מארץ ישראל, ועל כך נאמר שהארץ

לא תמכר 'לצמיתות', כמו שמתרגם יונתן 'לצמיתות' - 'לחלוטין'. שאין גלות ישראל מארץ ישראל לעולם, 'כי גרים ותושבים אתם עמדי' - 'ודיו לעבד שיהא כרבו' ובזמן שתהא שלי הרי היא שלכם. - וסופכם לחזור לארץ ישראל.

נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית • מהו נשך ומהו תרבית בפשט הכתוב?

(ויקרא כה, לו - לז) אֶל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וַיֵּרֶאֱת מֵאֲלֹהֶיךָ
וְחִי אֲחִיךָ עִמָּךְ: (לז) אֶת כֶּסֶף לֹא תִתֵּן לֹו בְנֶשֶׁךְ וּבְתִרְבִּית לֹא תִתֵּן
אִכְלָךְ:

האם נשך ותרבית הם מושגים שונים? ומה באה התורה ללמדנו בכפילות זו?

רש"י הביא את דברי הגמ' בריש פרק איזהו נשך (ב"מ ס:) הדנה בשאלה זו מהו נשך ומהו תרבית, והתבאר שם שנשך הוא מה שהמלוה נושך מהלוה יותר ממה שנתן לו. ו'תרבית' זה מה שהתרבה ממנו של המלוה על חשבון הלוה.

ומסקנת הגמ' (שם) שמכיון שלא יתכן ציור שבו יש רק את אחד האופנים, כי לעולם כאשר הלוה ננשך - התרבה ממון המלוה. וכן לעולם כאשר מתרבה ממון המלוה - ננשך הלוה. לכן הסיקה הגמ' שאין מדובר כאן בשני מושגים שונים, אלא מדובר באותו איסור ריבית שהתורה כפלה אותו בשני איסורים, 'כדי לעבור עליו בשני לאוין'.

בת"י ישנו חידוש בנושא זה:

עֲמִי בֵּית יִשְׂרָאֵל, לֹא תִסְבֹּן מִנִּיהַ לֹא שְׁעָרִין וְלֹא רִיבִיין וְתִדְחַל
מֵאֲלֹהֶיךָ וַיִּתְּפָרְנֶם אַחֲרָיְךָ עִמָּךְ: (יז) עֲמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת כְּסָפִיכֹן לֹא
תִתְּנוּן לִיהַ בְּשְׁעָרֵיין וּבְרִיבִיין לֹא תִתְּנוּן עֲבוּרִיכֹן:

[עמי בית ישראל לא תקחו ממנו לא שערים ולא רבית, ויראת מאלוקיך,
ויתפרנס אחיך עמך. (יז) עמי בני ישראל את כספכם לא תתנו לו בשערים
וברבית לא תתן מזונך]

מבואר בת"י שפירש את המילה 'נשך' - 'שערים', והיה מקום להבין שכוונת דבריו לאיסור 'פסיקה' המבואר בגמ' (ב"מ סב:) שגם בדרך מקח וממכר אסור לפסוק בזמן הזול שישלם הלוקח למוכר כשער העתידי - העלול להתייקר, כתמורה להקדמת חפצי המקח. ואולם בגמ' מבואר שדבר זה אסור רק מדרבנן ולא מסתבר לומר שלדעת ת"י הוא מדאורייתא.

ויותר מסתבר שכוונתו למש"כ הרמב"ן (ויקרא כה, לו) בביאור שאלה זו:

ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילונו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה. ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמבצבץ ועולה. התרבות הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים, ואין בו רבית אחר הזמן ההוא, כי זה איננו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא, אבל הוא רבית. ולכך אמר (בפסוק הבא) 'את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך', כי המנהג להלוות את הכסף בנשך, בכל שנה יתן כך, והאוכל ילונו עד הקציר, ואז יפרענו מגרנו בתוספת קצוב.

הרי שנשך פירושו - הלוואה עם ריבית המתרבה לפי משך זמן ההלוואה, והיא הדומה לנחש המבצבץ ועולה וכך גם הריבית תופחת וגדלה. ואילו תרבות זו הלוואה בריבית קצובה מראש ואינה משתנה לפי משך זמן ההלוואה. והוצרכה התורה לאסור שני אופנים אלו, שהאופן השני קל מן הראשון ובכל זאת הוא אסור. ואולי זה המכוון בלשונו של ת"י 'שעריך' היינו ריבית המשתנה לפי משך זמן ההלוואה, ואילו 'רביין' היא הלוואה בריבית קצובה מראש.

כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם • מה ביאור הכפילות עבדים - ועבדי?

(ויקרא כה, נה) כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר הוּצֵאתִי
אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

מדוע לא נכתב 'כי לי בני ישראל עבדים, אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים?' מה
נוסף בחזרה שוב על ענין העבדות - 'עבדי הם'?

האור החיים (כאן) עמד על שאלה זו ויישב שמבואר כאן שני סיבות שונות לעבדות בני
ישראל, סיבה אחת מצד הקב"ה, וסיבה אחת מצד בני ישראל. 'כי לי בני ישראל עבדים' -
היא סיבה מצד הקב"ה, שבנ"י עבדים משום 'שמעיקרם קדושים הם מבטן ומהריון בשורש
נפשותם, הגם שלא היה מוציאם ממצרים'. ו'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' -
היא סיבה מצד בני ישראל, 'המוכרח להם, ומחייב להתייחס להם שם עבדות - מחמת שה'
גאל אותם ממצרים'.

בדרך דומה דקדק ה'בית אהרן' בדברי ת"י ביאור נוסף לשאלה זו:

אֲדֹם דִּילִי הִינּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִשְׁתַּעֲבָדוֹן לְאוֹרֵיתִי, עֲבָדִי הִינּוּן
דְּאַפִּיקִית יִתְהוּן פְּרִיקִין מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם אֲנָא הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

[כי לי הם בני ישראל משועבדים לתורת, עבדי הם שהוצאתי אותם
גאולים מארץ מצרים, אני הוא ה' אלקיכם]

בהוספת ת"י 'משתעבדון לאורתי' נראה שבא לומר, שבני ישראל עבדים לה' מב' סיבות,
סיבה אחת עוד קודם יציאת מצרים, מחמת שהם השתעבדו לתורת. וזה היה במצוות שעשו
בני ישראל טרם יציאתם, והם פסח ומילה, שמהותם היא קבלת עבדות ה'.

הפסח - שתוכנו שחיטת אלהי מצרים לעיניהם - משכו ידיכם מעבודה זרה, ההתנתקות
מאלהי הנכר בדרך של מסירות נפש כי כך ציוה האדון ה'.

והמילה, שהיא הביטוי ל'ברית' שתוכנה של הברית הוא קבלת עבדות ה', המבוטאת במילה החיצונית. וכלשון הספורנו: (בראשית יז, יא) "לאות ברית - זכרון תמידי ללכת בדרכיו בהיותו כחותם האדון בעבדו".

וזהו שאמרו בגמ' (קידושין כב:): "דלת ומזוזה שהיו עדים בשעה שפסחתי ואמרתי כי לי בני עבדים" כלומר שהשתעבדו לי בקיום מצוות אלו, וזהו המכוון בדברי ת"י: 'משתעבדין לאוריתי'.

וסיבה נוספת לעבדות, היא - 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' שביציאת מצרים קנה אותנו ה' להיות לו לעבדים במה שהוציאנו לחרות.

וְאַבְנֵי מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם • מהי אבן משכית?

וממה ריצפו את ריצפת העזרה?

(ויקרא כו, א) **לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמִצְבֵּה לֹא תִקְיִמוּ לָכֶם וְאַבְנֵי מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:**

מהי אבן משכית? ומה טעם איסורה? והיכן מותר לשים אבן משכית?

רש"י מפרש שמשכית מלשון כיסוי, - אבן כיסוי המחפה את הרצפה. ולפירושו גם כאשר

2. דהנה הברית שכרת ה' עם אברהם אבינו כללה הבטחות רבות מצד הקב"ה לאברהם - אך מצידו של אברהם לא נדרש דבר מלבד מעשה המילה - 'המול לכם כל זכר'. ויש כאן פליאה היכן היא הברית? הלא ברית היא הסכם בין שני צדדים, והמילה אינה הברית עצמה, אלא היא החותם החיצוני המסמל את הברית - וכלשון הכתוב 'אות ברית', ושמירת התורה והמצוות לא נדרשה בברית מילה, כמבואר ברמב"ם (פ"ג ממילה ה"ט) שמטעם זה גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות שכל התורה כולה נכרתו עליה ג' בריתות, ואילו ברית מילה שאינה כוללת אלא את הברית עצמה ניתנה ב"ג בריתות. ומבואר בספורנו (בראשית יז, יא) שהמילה היא כחותם האדון בעבדו, וכנ"ל שהצד של אברהם ובני ישראל עבדים' שנעשו עבדים טרם יציאתם ממצרים. יסוד זה התורה והמצוות, וזה מה שנרמז ב"כ לי בני ישראל עבדים' שנעשו עבדים טרם יציאתם ממצרים. יסוד זה מדויק גם בת"י בפרשת מילה ואכמ"ל.

משתחוים לה', נאסר להשתחוות בפישוט ידים ורגלים, על כל ריצפת אבנים ואפילו אם אינה מצוירת. ורק בבית המקדש ניתן להשתחוות לה' על רצפת אבנים.

אולם רוב המפרשים³ העמידו את הפסוק באבן מצוירת וכלשון הרשב"ם: "אבן רואה שיש בה צלמים וציורים להסתכל בהם".

גם ת"י העמיד את הפסוק באבן מצוירת. והוסיף בזה כמה חידושים:

לֹא תַעֲבֹדוּן לְכוֹן טַעֲוֹן. וְצִלְמִין וְקַמְתִּין מְטוֹל סְגוּדָא לֹא תִקְוִמוּן
לְכוֹן. וְאַבְן מְצִייר לֹא תִתְּנוּן בְּאַרְעֵכוֹן לְמַגְחַן עֲלֶיהָ, בְּדָם סְטִיו חֲקִיק
בְּצִיּוּרֵין וּדְיוֹקְנֵין תְּשׁוּזוֹן בְּאַרְעִית מְקַדְשִׁיכוֹן וְלֹא לְמִסְגֹּד לָהּ,
אַדּוּם אֲנֵא יְיָ אֱלֹהֵכוֹן:

[לא תעשו לכם אלילים. ופסלים ומצבות בשביל להשתחוות - לא תקימו
לכם. ואבן מצוירת לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה. אולם רצפה
חקוקה בציורין ודמויות תעשו בקרקע מקדשיכם ולא להשתחוות לה,
כי אני ה' אלקיכם]

מבואר בדבריו שאכן תירגם את אבן משכית - 'אבן מצוירת', וכמפרשים הנ"ל והיינו שנאסר להשתחוות רק על אבן מצוירת. אולם למדנו מדבריו עוד כמה חידושים בענינים אחרים:

גם כריעה שאינה בפישוט ידים ורגלים נאסרה באבן מצוירת

א. בלשונו מדוקדק שתרגם את המילים 'להשתחות עליה' - 'למגחן עליה'. כלומר שסבור שאיסור השתחויה כולל בתוכו גם אופן של כריעה ולא רק השתחויה בפישוט ידים ורגלים. דבגמ' (עיין תוס' מגילה כב: ד"ה ואב"א)⁴ איתא שהכריעה אסורה מדרבנן, ורק השתחויה בפישוט ידים ורגלים אסורה מדאורייתא, אולם משמע בת"י שאף אופן של גחינה אסורה מדאורייתא.

3. כ"כ האב"ע והדעת זקנים, ובאונקלוס כתב "וְאַבְן סְגָדָא לֹא תִתְּנוּן בְּאַרְעֵכוֹן לְמִסְגֹּד עֲלֶיהָ אֲנֵא יְיָ אֱלֹהֵכוֹן". ויל"ע מהי 'אבן סגדא' - אבן שנועדה להשתחויה ויתכן שכוונתו אבן מצוירת שכן היה דרכם להשתחוות על אבנים מצוירות.

4. וכן ברמב"ם פ"ו מהלכות עכו"ם הלכה ו' והלכה ח'. מבואר שהשתחויה לא בפישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכת מרדות.

רצפת בית המקדש היתה מאבנים מצוירות

ב. בהמשך דברי ת"י מבואר שאיסור אבן משכית הוא רק ב'ארצכם', אך בבית המקדש עושים אבן חקוקה בצוירים ודיקנים, אלא שאין להשתחוות לה - לאבן, אלא להשתחוות עליה לה'.

מדברים אלו למדנו שלדעתו רצפת המקדש היתה עשויה מאבן מצוירת, ואכן מצינו שבבית ראשון היתה רצפת ההיכל מצוירת בצוירים (ראה הערה⁵). אך לכא' כוונת ת"י לרצפת העזרה ששם הוא מקום ההשתחויה. ועל רצפת העזרה מצאנו במקורות שהיתה משיש, (רש"י שבת יט: ופסחים סד.) אך לא מצאנו שהיתה מצוירת.

אכן ברמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"י) כתב: "וּמִרְצֵפֵינוּ אֶת כָּל הָעֶזְרָה בְּאֲבָנִים יְקֻרוֹת", ולא פירש מה הם 'יקרות'. והנה ברמב"ם שם (בתחילת הפרק, הביא את דברי הפסוק במלכים (א פ"ה לא) "אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית" ובפירוש המילה 'יקרות' שנאמר בפסוק מצינו כמה פירושים, רש"י פירש 'אבנים כבדות', ועיין ברד"ק שם שיקרות מתפרש כאבנים חתוכות. או כאבנים משובחות שהגיעו ממחצב מיוחד⁶.

ואם ננקוט ברמב"ם כמו הפשטות שכוונתו לאבנים משובחות - אבנים טובות שערכן רב, יתכן שסבור כדברי ת"י שהאבנים היו מצוירות ועל כן היו יקרות, והטעם שאבנים מצוירות הם יקרות מבואר ברמב"ם בסה"מ (ל"ת יב) שעשיית האבן המצוירת היתה 'מלאכה מחוכמה', ומסתמא מלאכה זו ייקרה את מחיר האבנים.

נקודה זו המובאת בת"י נאמרה גם בתו"כ: (בהר קה הובא במגילה כב:)

ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה - בארצכם אי
אתה משתחוה, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש.

5. עצם המושג של רצפה מצוירת במקדש מפורש בפסוק שכך היה ברצפת ההיכל בבית ראשון. וכך נאמר בדברי הימים (ב' ג, ה) שכאשר בנה שלמה המלך את הבית חפה את קרקעיתו בעצי ברושים. ועל העצים חפה זהב. ועל הזהב העלה ציורי תמר ושרשרות. הרי שבבית ראשון היתה רצפת ההיכל מצוירת, אלא ששם לא היה זה אבן מצוירת אלא עץ מחופה זהב.

והיה מקו"ל שאף בבית שני שרצפת ההיכל היתה משיש (כמבואר ברע"ב סוטה פ"ב מ"ב) עשו את הציורים על אבן השיש. אלא שדוחק לבאר בזה את דברי ת"י ולומר שכוונתו לרצפת ההיכל, משום שמקום ההשתחויה הוא בעזרה ולא בהיכל, כפי שהיה בעבודת יום הכיפורים.

6. וכן מצינו בדברי הימים ששלמה שיקע במשבצות הזהב של קירות ההיכל אבנים יקרות לנוי ופאר וכלשון הפסוק (דה"י ב' ג, ו) "ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת". עיין במפרשים שם.

דעת ת"י במחלוקת הראשונים בשורש האיסור של אבן משכית

ג. הנה נחלקו הראשונים בשורש האיסור של אבן משכית, רש"י (מגילה כב: כ'):

**לא אסרה תורה בפסוק זה אלא שלא יעשו רצפת אבנים בבית הכנסת
דוגמת של מקדש.**

כלומר שאיסור זה יסודו, לא לעשות רצפה כדוגמת בית המקדש, וכמו שאסור לעשות בנין כדוגמת בית המקדש, או כלים הדומים לכלי המקדש. ולצד זה הרי שסיבת האיסור נובעת ממה שכך היתה המציאות בבית המקדש, והסיבה שכך עשו בבית המקדש היא משום נוי. ומשום שדבר זה התייחד בבית המקדש, נאסר להשתחוות בכל מקום אחר על אבן מצוירת.

מאידך בדעת זקנים (כאן) מבואר ששורש האיסור הוא מחמת החשד, שהמשתחוה על רצפת האבנים המצוירות נראה כמשתחוה לצורה שע"ג האבן, וכ"כ החינוך⁷ (מצוה שמט).

ולדעה זו הטעם שבבית המקדש הותר לעשות אבן מצוירת, משום ששם אין חשד, וכלשון החינוך (מצוה שמט):

**ומפני שהבית הקדוש נבחר לעבודת השם ברוך הוא. ומפורסם לכל
העולם כשמש בחצי השמים, שאין עבודה שם בלתי לה' לבדו, אין
שם מקום לחשד.**

וכתב המנחת חינוך (מצוה שמט א) שהנפק"מ בין ב' הטעמים היא, האם איסור זה הוא אביזריהו דע"ז ויש עליו יהרג ואל יעבור, או שהוא רק איסור לעשות כדוגמת בית המקדש ואין בזה יהרג ואל יעבור⁸.

7. גם הרמב"ם הלך בסגנון זה שהאיסור אינו כדעת רש"י משום דוגמת בית המקדש, אך גם לא כהדעת זקנים מפני החשד, אלא שורש האיסור הוא להידמות לע"ז, וכך כתב הרמב"ם: (סה"מ ל"ת יב) "שהזהירנו מעשות אבן מוכנת להשתחוות עליה אפילו היה זה לאל יתברך, וגם כן שלא יתדמה לע"ז כי כן עושין אבן מצוירת במלאכה מחוכמת לפני הצלם וישתחוו עליה לאותו צלם".

ועיין בחינוך (מצוה שמט) שהתפלל על שיטת הרמב"ם שלטעמו כל שכן שהיה ראוי להרחיק את האבן המצוירת ממקום המקדש שלא לפגל מחשבת המשתחוה לשם בזכרו אותם.

עוד צ"ב בדעת הרמב"ם שבהלכות עכו"ם (פ"ו ה"ו) וכן בהלכות תפילה נראה שהאיסור להשתחוות על רצפת אבנים הוא לאו דווקא באבנים מצוירות, וצ"ב כיצד זה עולה בקנה אחד עם דבריו שכתב בסה"מ.

8. עיי"ש שהביא עוד נפ"מ האם מותר לרצף את רצפת הר הבית, שאם הטעם הוא מחמת החשד אף בהר הבית 'גלוי כשמש שאין עובדין אלא להשי"ת לבדו'. אך אם האיסור הוא לעשות כדוגמת בית המקדש אין מקום להתיר זאת בהר הבית אלא אך ורק בעזרה עצמה.

מדברי ת"י שפירש את הפסוק רק באבן מצוירת, וסיים בהוספה על בית המקדש, יותר מסתבר⁹ שנקט כדעת רש"י ששורש האיסור הוא לעשות כדוגמת בית המקדש ולכן נאסר להשתחוות על אבן מצוירת כי כך היה בבית המקדש.

אֶת שַׁבְּתִיתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ • הָאֵם יֵשׁ שִׁיכוֹת בֵּין הַשַּׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ אוֹ שֶׁבֶפְסוֹק נִאֲמָרוּ שְׁנֵי דִינִים שׁוֹנִים?

(ויקרא כו, ב) אֶת שַׁבְּתִיתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי יי:

על איזה שבת מדבר הפסוק? ומהו ה'מקדשי' האמור בפסוק?

בפירוש פסוק זה נחלקו המפרשים, יש שפירשו שהשבת האמורה בפסוק, היא 'שבת הארץ' - **שנת השמיטה**, שהוזכרה בפרשה זו. ועליה נצטוונו שוב בפסוק זה לשומרה. (כך כתבו האב"ע. החזקוני בשם תרגום ירושלמי. והאור החיים בפירושו הב'). ולדבריהם פירשו אף את סוף הפסוק, 'ומקדשי תיראו' כהמשך לתחילת הפסוק 'את שבתתי תשמרו', ונחלקו במה מתפרש הקשר ביניהם:

האב"ע והחזקוני פירשו ש'מקדשי תיראו' הכוונה לשנת **היובל**, שהיא השנה שנקרת 'קדש', - 'קדש תהיה לכם'. ולדבריהם ישנה שייכות בין 'שבתתי תשמרו' האמור על השביעית, ל'ומקדשי תיראו' האמור על היובל, ששניהם ענין משותף להם - עזיבת הבעלות לצורך ההכרה ב'כי לי הארץ'.

גם באור החיים (בפירושו הב') ביאר ש'ומקדשי תיראו' הוא ההמשך ל'שבתתי תשמרו', ולדבריו הפסוק מזהיר על שמירת השמיטה, שבעוון ביטולה נחרב המקדש, וזהו 'ומקדשי תיראו' - השמרו מלהחריב את ביהמ"ק, באמצעות חילול השמיטה.

בת"י נראה שסבור שאין שייכות בין ב' החלקים של הפסוק:

9. אמנם יתכן שסבר שהוא משום לתא דע"ז ודווקא באופן של אבן מצוירת נאסר כי רק כך עשו העובדים. כוכבים.

יַת יוֹמֵי שְׁבִיָּא דִּילִי תִטְרוֹן, וּלְבֵית מוֹקֶדֶשִׁי תִהְיוֹן אֶזְלוֹן בְּדַחֲלָתִי אֲנֵא יְיָ:

[את ימי השבת שלי תשמדו, ולבית מקדשי תהיו הולכים ביראתי, אני
ה']

ממה שתרגם ת"י את 'שבתתי' - 'שביא', ולא בלשון שמיטה כדרכו בכל הפרשה, ניכר שלדעתו הפסוק מדבר על **שבת קודש**. (וכ"כ רש"י¹⁰ רמב"ן, דעת זקנים, ספורנו, ואור החיים בפירושו הראשון. ועיין בגמ' יבמות ו.) וכן את 'ומקדשי תיראו' תירגם על מצוות מורא המקדש, (וכ"כ תרגום אונקלוס, והרמב"ן) ולדבריו נראה שבפשט הכתוב אין שייכות בין ב' החלקים של הפסוק, ונאמרו כאן ב' מצוות שונות¹¹.

בת"י מדוקדק ש'מקדשי תיראו' אמור על פרט מסוים במצוות מורא מקדש והוא 'ההליכה' לבית המקדש. ולכאן' כוונתו לדברי המשנה (ברכות נד.) "ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו, ובפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא". (ולכאורה משמע דהוּ דאורייתא, אא"כ נימא דאסמכיה אקרא).

ומה שנקט לשון 'בדחלתי' - תהיו הולכים ביראתי, ולא אמר 'ביראה', הוא לרמז על מה שאמרו חז"ל (תו"כ ויקרא יט, ל): "לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני שפקד על המקדש".

10. שכתב 'מכאן שאין בנין ביהמ"ק דוחה שבת', הרי שהפסוק מדבר על שבת. (והוא עפ"י הגמ' ביבמות שם)
11. עיין ברמב"ן בסוף דבריו, שפסוק זה הזהיר את העבד הנמכר לעכו"ם על שמירת המצוות, ויש כאן רמז שכל המצוות בכלל שבת ומקדש, עיי"ש.

פרשת בחוקתי

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ • מהם החוקים האמורים בפסוק זה? עמלות בתורה, או המצוות שאין בהם טעם?

(ויקרא כו, ג) אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם:

מה הפירוש 'אם בחוקתי תלכו'?

רש"י הביא מהתנ"כ שהוכיח מהמשך הפסוק המדבר על שמירת המצוות - 'ואת מצוותי תשמרו', שהלשון שנאמרה בתחילת הפסוק - 'אם בחוקתי תלכו', אינה מורה על שמירת התורה, אלא באה לצוות על **עמל התורה** - 'שתהיו עמלים בתורה'.

אולם ת"י פירש זאת באופן א":

אִין בְּקִיִּימִי אֹדִיִּיתִי תַּהֲבֹון, וְיֵת סְדְרֵי דִינִי תִנְטְרוּן וְתַעֲבְדוּן יְתַהוּן:
[אם בחוקי תודתי תלכו, ואת סדרי משפטי תשמרו ועשיתם אותם]

הרי שלדעת ת"י - 'בחוקתי', הם 'חוקי התורה' אשר אומות העולם משיבין עליהם שאין בהם טעם¹, ואילו המשך הפסוק 'ואת מצוותי תשמרו' מדבר על יתר מצוות התורה.

ההדגשה הטמונה בציווי המיוחד על החוקים, נועדה ללמדנו על החובה ללכת בדרכי ה' גם

1. כדברי חז"ל שהובאו ברש"י על הפסוק (בראשית כו, ה): "וישמור משמרת מצוותי חוקתי ותורתִי". וברש"י 'חוקתי' - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז, **שאין טעם בדבר** אלא גזירת המלך וחוקתיו על עבדיו.

במצוות אלו שטעמם נסתר ממנו².

כדברי ת"י מבואר גם בספורנו:

אם בחוקתי תלכו - חוקות הם גזרות מלך שינהג האדם בהם
בהשתדלות עסקי חיו, וההתנהג בהם ייקרא הליכה כאמרו (לעיל יח,
ג) 'ובחוקתיהם לא תלכו'...

**וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם • האם 'בעתם' הוא בזמן הטוב
לתבואה או בזמן הנוח לבני אדם?**

**(ויקרא כו, ד) וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ
הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיָּו:**

מתי הוא 'עת הגשמים' האמור בפסוק?

רש"י הביא את דברי חז"ל שזמן זה הוא בשעה שאין דרך בני אדם לצאת - בלילי שבתות.

אולם ת"י מפרש זאת באופן שונה:

**וְאֵתֵן מִטְרֵיא דְאֶדְעָכוֹן בְּעֵידֵנְכוֹן בְּכִיד וְלִקִּישׁ, וְתִתֵּן אֶדְעָא פִּירִי
עַלְלָתָהּ וְאִילָן דְּאֶנְפִּי בְּרָא יִצְלַח בְּפִירוֹי:**

[ונתתי גשמי ארצכם בעתכם יורה ומלקוש, ונתנה הארץ יבולה, ועץ

2. מחלוקת זו חוזרת על עצמה גם לקמן (ויקרא כו, יד) בתחילת פרשת הקללות, שם נאמר: "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה". רש"י לשיטתו פירש, שלא תשמעו לי להיות עמלים בתורה. ות"י מתרגם: "לְאִלְפִן מֵאֲלָפִי אוֹרִיָּתָא" - לתלמוד מלמדי תורתי. והיינו לדרשות חז"ל שאינם מפורשות בתורה, והפסוק בא ללמדנו שהקללות באות גם על ביטול המצוות שדרשום חז"ל. ולשיטתו כאן שאין הלשון 'בחוקתי' מתפרש על עמלות בתורה. גם בפסוק שלאחריו - 'ואם בחוקתי תמאסו' מתרגם יונתן על מאיסת 'חוקי התורה'.

שעל פני חוצות יצליח בפירותיו]

מבואר בת"י ש'בעתו' היינו שהגשמים ירדו **בזמנם** - 'בכיר ולקיש', וכפי שמתרגם את הפסוק (דברים יא, יד): 'ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש', - בכיר במרחשון ולקיש בניסן. וברש"י שם ביאר מהי הברכה שירדו הגשמים בזמנים אלו:

יורה - היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה, שמרוה את הארץ ואת הזרעים (תענית ו). ומלקוש. רביעה היורדת סמוך לקציר, למלאות התבואה בקשיה (שם).

כדברי ת"י מבואר אף ברמב"ן כאן, ובדבריו מוסיף הסבר, מדוע נאמרה ברכה זו ראשונה מכל הברכות:

הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב, והמעינות והנהרות טובים ויהיה זה סיבת בריאות לגופים והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר 'ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פרי'. והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם, כי בהיות הגופים גדולים ובריאם יתקיימו כימי האדם, והנה היא גדולה שבברכות.

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ • האם יסורו החיות הרעות

כליל, או שיתקיימו כבתחילה אך לא יזיקו?

(ויקרא כו, ו) וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וְשִׁכְבַּתְּם וְאִין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרֵב לֹא תַעֲבֹר בָּאֲרָצְכֶם:

מהו 'והשבתי חיה רעה מן הארץ'? והאם ייעלמו החיות הרעות כליל?

אונקלוס תירגם כפשוטו: "ואבטל חיתא בשתא מן ארעא", ונראה שסבור שיבטלו החיות כליל.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

וְאַתָּן שְׁלֹמָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל, וְתִשְׁרוּן וְלִית דְּמָנִיד. וְאַבְטוּל
רְשׁוּת חַיּוֹת בְּדָא מִן אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. וְשְׁלוּפֵי חֶרֶב לֹא יַעֲיִדוּן
בְּאַרְעֵכוֹן:

[ונתתי שלום בארץ ישראל, ושכבתם ואין מחריד. ואבטל ממשלת חית
השדה מארץ ישראל. ושלופי חרב לא יעברו בארצכם].

ת"י מבאר שהחיות לא ייעלמו כליל מארץ ישראל, אלא תתבטל 'ממשלת החיות הרעות'
והיא הרשות שניתנה להם להזיק ולא יזיקו יותר.

יתכן שדייק דבר זה מהלשון 'וְהַשְׁבַּתִּי', שהוא לשון השבתה, שמשמעותו להשבית פעולת
דבר בעוד הדבר עצמו קיים. ולא נאמר 'והסירותי' או 'וגירשתי' שמשמעותו שיוסרו החיות
הרעות לחלוטין. (נו"כ יהונתן)

בתו"כ הובא שנחלקו בזה רבי יהודה ורבי שמעון, שרבי יהודה סבור שהחיות יעברו מן
הארץ, ולר' שמעון ישארו אך לא יזיקו, וכפי שכתב ת"י.

ברמב"ן (כאן) ביאר את מחלוקתם, שנחלקו האם יעברו 'החיות הרעות' מן הארץ, או שתעבור
'רעת החיות', הרמב"ן עצמו מצדד כדעת רבי שמעון וכך כותב:

והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה
העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון, אין חיה ורמש
ממית אדם וכמו שאמרו: (ברכות לג) 'אין ערוד ממית אלא חטא
ממית'. וזה שאמר הכתוב: (ישעיהו יא ח) 'ושעשע יונק על חור פתך',
וכן 'ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן'. (שם פסוק ז) **כי לא**
היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות
טרף לשניהם, והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, **כידוע כי**
בטרפם האדם פעם אחת, יוסיפו להיות רעים יותר...

**וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה • כִּי־צַד נִיתַן לַשְּׁמוּעַ אֶת
קוֹל ה' לֵאחֶר מַעֲמַד הַר סִינַי?**

**(וִיקְרָא כו, יד) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת
הָאֵלֶּה:**

א. בפתיחת הפרשה נאמר 'אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם', ואילו כאן בפתיחת חלק התוכחה נאמר: 'ואם לא תשמעו', מדוע לא נפתח ב'ואם בחוקתי לא תלכו'?

ב. עוד יש להבין מה החילוק בין 'לא תשמעו לי', ל'לא תעשו את כל המצוות האלו', הלא לכאורה דבר אחד הוא?

ג. מה היא שמיעה לה' - האם היא ניתנת לביצוע גם לאחר מעמד הר סיני? הכיצד? במה?

בת"י מתבארים הדברים:

**וְאִם לֹא תִיַּצְבוּן לְמִשְׁמַע לְאוֹלָפֵן מֵאֲלֹפֵי אוֹדֵייתָא³ וְלֹא תַעֲבֹדוּן מִן
רְעוּתֵיכֹן יֵת כָּל פִּיקוּדֵי־אֵלִיל:**

**[ואם לא תאבו לשמוע לתלמוד מלמדי התורה, ולא תעשו מרצונכם את
כל המצוות האלה]**

הנה לת"י ברור שהלימוד ממלמדי התורה הוא השמיעה בקול ה' לאחר שנתנה תורה בזמנו של משה - משה שמע מפי ה', וישראל שמעו ממשה, ולאחר מכן מהזקנים, מהנביאים, מאנשי כנסת הגדולה, ויתר החכמים מורי התורה שקמו אחריהם. שכולם משמיעים את 'קול ה'.

וזוהו מה שנצטוונו בפסוק זה, לשמוע בקול החכמים שהם 'קול ה'' וע"י כן נעשה את המצוות האלה ברצון. ולכך פתח הפסוק את התוכחה בלשון זו, כדי ללמדנו ענין זה⁴.

3. ראה לעיל על משמעות דברי ת"י אלו, ש'הלא תשמעו לי' היינו לחכמים - מלמדי תורת.

4. עיין במפרשים שפירשו באופ"א את פסוק זה, החזקוני כתב שהפסוק מדבר בביטול עשיית כל המצוות כולם,

וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב ♦ האם האויב יהרוג בהם או שימסרו בידינו

כשיהיו כבר מתים?

(ויקרא כו, כה) וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֶקֶמַת נֶקֶם בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עַרְיֵכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דָבָר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב:

בתחילת הפסוק נאמר 'והבאתי עליכם חרב', ולאחמ"כ נאמר: 'ושלחתי דבר בתוכם', וצ"ב כיצד שייך שינתנו אותם אלו שכבר מתו בחרב או בדבר, ביד אויב?

ברש"י משמע שבא ליישב קושיא זו, ומפרש שעל ידי הדבר ניתנים ביד האויב, לפי שאין מלינים את המת בירושלים ויצאים מהעיר לקוברו, וכשהם מוציאים את המת לקוברו ניתנים המלווים את המת ביד האויב.

ת"י מיאן בפירוש זה, אולי משום שהבין את הפסוק כפשוטו שהפסוק מדבר על אותם האנשים שימותו בחרב או בדבר שינתנו ביד האויב⁵, ולכך מפרש באופן שונה:

וְאֵיִיתִי עֲלֵיכֶם עִם שְׁלוֹפֵי חֶרֶב לְמִתְפָּרַע מִנִּכּוֹן עַל דְּבַטְלָתוֹן יַת קִיָּמִי. וְתִתְּבַנְשׁוֹן מִן צִידָא לְקוֹדֵיִיכֶם וְאִגְרִי מוֹתָנָא בִּינִיכֶם, וְתִתְּמַסְרוֹן בְּיַד מִיתִין בְּיַד סְנַאיכֶם:

[ואביא עליכם עם שלופי חרב להיפרע ממכם על שבטלתם את בריתי, ונאספתם מהמצור לעריכם ושלחתי דבר בתוכם, ונמסדתם כאשר מתים ביד אויב].

ת"י מפרש שכוונת הכתוב 'והבאתי עליכם חרב' - אינו למיתת חרב, אלא שיצורו עליהם עם שלופי חרב ובעודם במצור - טרם שיהרגו בהם, יבא עליהם דבר, שתכלה בהם ולבסוף

עד שיבוא מצב שלא יעשו שום מצוה מן המצוות האלה. אולם הספורנו פירש שלא יעשו את כל המצוות, אלא יעשו חלקם - את הנראה בעיניהם בלבד.

5. ואולי מפני שס"ל שקללה זו אינה רק לעיר ירושלים.

ימסרו ביד האויב כשיהיו מתים ולא חיים⁶.

וְאָפּוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחֲמֶכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד • מדוע?

(ויקרא כו, כז) בְּשִׁבְרֵי לָכֶם מִטָּה לָחֶם וְאָפּוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחֲמֶכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהָשִׁיבוּ לַחֲמֶכֶם בְּמִשְׁקָל וְאָכְלָתֶם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ:

מהי הסיבה שמחמתה יאפו עשר נשים את לחמם בתנור אחד?

רש"י כתב מחמת **מחסור בעצים**, שלא יהיו מספיק עצים להסיק את כל התנורים, ולכן יצטרכו להצטמצם עשר נשים בתנור אחד.

ת"י מבאר באופן אחר:

כִּד אֲתַבּוֹר לְכוֹן חוּטָר כֹּל סַעְדֵי מְזוֹנָא. וַיֵּאֲפִיין עֶשֶׂר נָשִׁין לַחֲמִיכוֹן בְּתַנּוּדָא חַד מְדָהוּא זַעִיד, וּמְדָדִין וּמְפַלְגִין לְכוֹן כִּד מִינְפֹל בְּמִתְקָלָא. וְתִיכְלוֹן וְלֹא תִשְׁבְּעוּן:

[כשאשבור לכם מטה כל משען מזון, ויאפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד מפני שהוא קטן, ודודות ומחלקות לכם כאשר הוא נפול במשקל. ותאכלו ולא תשבועו]

ת"י מפרש שיאפו עשר נשים לחמם בתנור אחד 'מדהוא זעיר', והיינו **מחמת קטנו**, ולכאורה היינו מחמת קטנו של הלחם, אולם ה'פירוש יונתן' ביאר שכוונתו לב' אפשרויות: א. מפאת קוטנו של **הלחם** יוכלו לאפות עשר נשים עשרה לחמים (קטנים) בתנור אחד. ב. הלחם היה **נשבר ומתפורר בתוך התנור**, וזה מחמת קוטנו של **התנור**, שמרוב קוטנו התפרק הלחם

6. יל"ע אם הרעה הטמונה בקללה זו היא שעל ידי כן לא יימסרו לקבורה כפי שהיה בהרוגי ביתר ועוד, או שמא הוא טובה בשבילים שלא ימסרו בחייהם ביד האויב וימותו על ידו וצ"ע.

והוצרכו להשיבו במשקל.⁷

ונמצא לדבריו שמש"כ ת"י 'מדהוא זעיר' מתפרש לב' פנים, א. על קוטנו של הלחם. ב. על קוטנו של התנור.

בשו"ת יד אליהו (מלובלין סימן כ"ה ד"ה אח"כ) הביא מדברי ת"י אלו הוכחה לנדון הלכתי בהלכות בשר וחלב. מהו שיעורו של 'תנור גדול' הנזכר בהלכות בשר וחלב, שבתנור כזה אין 'ריחא' של המין ההפכי אוסרת.⁸ ודייק מדברי ת"י שתנור שיכול להכיל רק עשר לחמים הרי שהוא 'תנור קטן' וא"כ מוכח ש'תנור גדול' צריך שיהיה לו יכולת להכיל יותר מעשר לחמים. (וצ"ע מה שיעור הוא זה - כל עוד לא ידעינן מה גודל הלחם).

משמע מדבריו שפירש את דברי ת"י שיאפו עשר נשים לחמם בתנור אחד מפאת קטנו של התנור, והיינו שהבין בת"י כרש"י שמכיון שיהיה מחסור בעצים יאלצו להשתמש בתנור קטן היכול להכיל רק עשר לחמים, ולא בתנור גדול היכול להכיל יותר מכך.

וְאֶכְלָתֶם בֶּשֶׂר בְּנִיכֶם • מה היתה תגובת משה רבנו לקללה

קשה זו?

(ויקרא כו, כט) וְאֶכְלָתֶם בֶּשֶׂר בְּנִיכֶם וּבֶשֶׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ:

בת"י על פסוק זה מוסיף דבר מעניין:

וְתִכְלוּ בֶּשֶׂר בְּנִיכֶם וּבֶשֶׂר בְּנֹתֵיכֶם. אָמַר מֹשֶׁה נָבִיא בְּמַה קָשִׁיין
הֵינֶנּוּ חֹבֵינָא, וְמַה מְדִידִין אֵינֶנּוּ חֲטִיִּיאִי, דִּי גִדְּמִין לְאַבְהָתָא לְמִיכָל
בֶּשֶׂר בְּנִיהוֹן וּבְנֹתֵיהוֹן, עַל דְּלֹא נִטְרִין מִצְוֹתָא דְּאֻרִּיתָא:

7. לכאור' ב' הטעמים סותרים זה את זה דאם הלחם היה מתפורר מחמת קוטנו של התנור, סימן הוא שהתנור לא יכל להכיל כמות זו של לחמים ואם היה להם עצים מדוע לא אפו בתנור גדול?. ולכאור' מסתבר שהשתמשו בתנור קטן מחמת החיסרון בעצים וכרש"י. וא"כ א"א לפרש את ב' הפירושים יחדיו.

8. עיין בראשונים פסחים עו:.

[ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם, אמר משה הנביא, כמה קשים הם העוונות, ומה מרים הם החטאים, אשר גרמו לאבות לאכול בשר בניהם ובנותיהם, על שלא שמרו מצוות התורה].

ת"י מוסיף שמשה רבנו התבטא על הסיבות שהביאו לקללה זו: 'כמה קשים הם החטאים ומה מרים אותם חטאים, שגרמו לאבותינו לאכול בשר בניהם ובנותיהם על שלא שמרו מצוות התורה'. כלומר העונש הנורא **מלמד על חומרת העוונות שגרמו לכך.**

יש להסתפק האם את הוספה זו למד ת"י מלשון המקרא, או שהיא מדרש חיצוני. כי הנה בת"י חיסר תרגום למילה 'תאכלו', ואולי סבר שמילה זו שהיא לכאן ייתור, התייתרה ללמדנו דבר זה (כי הלא כבר נאמר בתחילת הפסוק 'ואכלתם' ומדוע נחתם הפסוק שוב ב'תאכלו').

אמנם עדיין צ"ב איך דרשה זו נלמדת ממילה זו. ועוד צ"ב שלא מצינו כדוגמת זה - שנדרש מהפסוק התבטאות של משה רבנו על הפסוק וצ"ע.

בדברי משה רבנו טמונה סיבת עונש חמור זה שהוא מחוץ לגדרי הטבע

את עומק דבריו של משה רבנו ביאר בספר קומץ המנחה למהר"ל צינץ, וכך כתב:

עונש דבר היוצא חוץ לגדרי הטבע, מזה יחוייב שגם החטא לא היה בדרך טבעי (של) 'ויצר לב האדם רע מנעוריו'. ועל פי זה יובן תרגום יונתן פרשת בחוקתי על הפסוק 'ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו' שכתב בתרגום וכו'...

כי לסיבת ריבוי חטאתם ופשעיהם לכל חטאתם, מה שהוא יותר מן הטבע של היצר הרע - מה שטבע לב האדם רע מנעוריו, ומגרי יצר הרע אנפשיהו. לכך בא העונש גם כן חוץ לטבע שיתאכזרו על בניהם, כי כח הטומאה שמקנין נפשם, לפי ריבוי כוחות הטומאה מקנין יותר מדות רעות בנפשם מה שאינו מן הראוי כפי הטבע (קומץ המנחה פרשת אמור, הובא בחומש 'מלוא העומר' על פסוק זה).

וְהִכַּרְתִּי אֶת חֲמִינֵיכֶם • האם חמניכם זה שם של ע"ז או שכך

נקראים מנחשים וקוסמים?

(ויקרא כו, ל) וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמוֹתֵיכֶם וְהִכַּרְתִּי אֶת חֲמִינֵיכֶם וְנָתַתִּי
אֶת פְּגָרֵיכֶם עַל פְּגָרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגַעַלְהָ נַפְשִׁי אֶתְכֶם:

מה הפירוש 'חמניכם'?

רש"י פירש שמדובר כאן בעבודה זרה העומדת על הגנות, ומשום שהיא עומדת גלויה בחמה נקראת 'חמנים'.

ת"י מפרש זאת באופן שונה:

וְאִישִׁיזִי יֵת בְּמוֹתֵיכֶם. וְאִפְכָר יֵת מְנַחְשֵׁיכֶם וְקֹסְמֵיכֶם. וְאִשְׁוִי יֵת
פְּגָרֵיכֶם רְמָאִין עַל פְּגָרֵי טַעוֹתֵיכֶם. וְתִדְחֵק מִימְדֵי יֵתְכֶם:
[וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמוֹתֵיכֶם. וְאִשְׁבּוֹר אֶת מְנַחְשֵׁיכֶם וְקֹסְמֵיכֶם. וְאִשִּׁים אֶת
פְּגָרֵיכֶם מוֹשְׁלִיכִים עַל פְּגָרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְתִדְחֵק מִימְדֵי אֶתְכֶם].

ת"י מפרש שחמניכם אלו המנחשים והקוסמים, ויתכן שדייק זאת מהלשון 'והכרתי' שמשמעותה על אדם ולא על הבמות, שבבמות שייך לשון 'השמדה' כמו שנאמר בתחילת הפסוק 'והשמדתי את במותיכם'.

במלבי"ם (כאן) מחבר את ב' הפירושים, ומבאר שהפסוק מדבר על המנחשים והקוסמים שניחשו באותם צורות שהעמידו בראשי הגנות, לפי מהלך החמה והמזלות.

כדברי ת"י מבואר בתו"כ: (בחוקתי פרשה ב)

והכרתי את חמניכם - אלו הנחשים והקוסמים שבישראל.

ביאור מעניין בדרך אחרת, מהו 'חמניכם' מובא במדרש הביאור (מובא בתו"ש כאן):

והכרתי את חמוניכם - אמרו רבותינו, אלו תלמידי חכמים, שהן מאירין לישראל כאור החמה, הן מתמעטין¹⁰.

וְהַשְׁמוּתִי אֶת מְקֻדְשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרִיחַ נִיחֻחְכֶם
♦ האם 'והשימותי' הוא מלשון שממה או מלשון שעמום ובהלה?

(ויקרא כו, לא) וְנָתַתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֲדָבָה וְהַשְׁמוּתִי אֶת מְקֻדְשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרִיחַ נִיחֻחְכֶם:

מה פירוש הלשון 'והשימותי'?

רש"י פירש מלשון שממה, שהמקדש יהיה שומם מן הגדודיות - שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם.

ולפירושו יש להבין מהי הקללה הסמוכה 'ולא אריח בריח ניחוחכם', הלא פשיטא שאם ביהמ"ק יהיה שומם מאדם, ממילא לא יהיו קרבנות ולא יהיה כלל ריח ניחות. ומלשון הפסוק 'ולא אריח משמע שיהיה ריח, אך ה' לא יחפוץ להריחו.

את קושיא זו מיישב המהרי"ל דיסקין זצ"ל (בספרו עה"ת) עפ"י הגמ' ביומא (לט.) שם נאמר שמאתים שנה לאחר החורבן עדיין היה ריח הקטורת במקדש. וזהו שנאמר: 'ולא אריח בריח ניחוחכם' והיינו שה' לא חפץ להריח את ריח הקטורת שנותר במקדש גם לאחר החורבן.

ת"י מתרגם את הפסוק באופן שונה ולדבריו קושיא זו מיושבת בפשיטות:

וְאֵתָן יֵת קוּדְיִיכוֹן צְדִיין. וְאַשְׁעִמֶם יֵת מוֹקְדְשִׁיכוֹן, וְלֹא אֶקְבֵּל בְּרַעְוָא רִיחַ קוּדְבְּנִיכוֹן.

10. פירוש זה מחודש דהנה נאמר בנביא (ישעיה כז, ט) לָכֵן בָּזָאת יִכְפֹּר עֵוֹן יַעֲקֹב וְזֶה כָּל פְּרִי הַסֵּד חֲטָאתוֹ בְּשׁוּמוֹ כָּל אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ כְּאֲבָנֵי גֵר מְגֻפָּצוֹת לֹא יִקְמוּ אֲשֶׁרִים וְחֻמָּנִים". ושם החמנים מתפרש על עבודת כוכבים וכדברי המצודות שם שחמנים הוא דמות העשויה לעבודת החמה, ולמדנו שחמנים במקרא הוא דבר שלילי וצ"ע.

[ואתן את עדיכם חרבה, והמוותי את מקדשכם, ולא אקבל ברצון ריח קרבניכם]

ת"י מבאר ש'והשמותי' הוא מלשון 'שעמום'. והנה ללשון שעמום ישנם כמה משמעויות: בטלה, שיגעון, בהלה. אולם בהקשר של פסוקנו נראה שכוונת ת"י **לבטלה** שבית המקדש יהיה 'בטל'.

אולם בנו"כ יהונתן ביאר את דברי ת"י שכוונתו ללשון **בהלה**, שהכהנים העובדים בביהמ"ק יהיו מבוהלים. ולדבריו מיושב הקושיא לעיל, שאמנם תימשך עבודת הקרבנות אך מכיון שמקריבי הקרבנות יהיו מבוהלים, ממילא יהיו הקרבנות ללא כונה נכונה, ומשום כך "לא אריח בריח ניחוחכם" - וכמו שתרגם יונתן 'ולא אקבל **ברצון** ריח קרבנכם', משום שאם הקרבן נעשה שלא בכונה הראויה, אינו לרצון.

אז תרצה הארץ את שבתתיה • ב' החטאים בחילול השמיטה שמתכפרים בגלות ישראל מאדמתם

(ויקרא כו, לד) אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמיטה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה:

(ויקרא כו, מג) והארץ תעזב מהם ותדן את שבתתיה בהשמיטה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם:

לכא' יש כפל לשון בב' פסוקים אלו, בפסוק הראשון נאמר 'אז תרצה הארץ את שבתותיה'. ובפסוק השני שוב נאמר: 'ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם', ויש

11. כמו 'ותמהון לבב' - דברים כח. כח. ובת"י שם 'ובשיעממות לבא'. וברש"י שם פירש 'ובתמהון לבב - אוטם הלב'.

לידע על מה מורה כפילות זו?

עוד יש להתבונן שבפסוק הראשון מוזכר היכן יהיו בני ישראל בזמן שהארץ תהיה שוממת - 'ואתם בארץ אויבכם', ואילו בפסוק השני נאמר רק 'והארץ תעזב מהם', ולא נאמר שיהיו בארץ אויביהם. וצ"ב מה משמעות חילוק זה?

ביאור לדבר כתב ה'בית אהרן' על פי דיוק מדברי ת"י בפסוקים אלו, וביאר שישנם ב' ענינים בחילול השמיטה והם: א. פגם בארץ שעבדו בה ולא שמרו עליה את השמיטה. ב. העדר התיקון החיובי שנעשה לארץ בעת שמירת השמיטה כהלכתה.

ושני ענינים אלו נתקנים ומתכפרים בעת שישאל בגלות והארץ שוממת מיושביה, הענין הראשון - הפגם שעשו בארץ, נתקן בכך שהארץ שוממה מיושביה, ויושביה בגלות שאז נתקן החטא בצירוף בני ישראל בגלות, וזהו ענין הפסוק הראשון - 'אז תרצה הארץ את שבתותיה', 'הארץ' הכוונה לארץ ויושביה שהם אלה שנצטוו על השבתת הארץ ופגמו בה. ובזה שיצורפו בגלות בארץ אויביהם, יתוקן החטא.

והענין השני מה שחסר בארץ התיקון החיובי הנעשה בשמיטה, על כך נאמר הפסוק השני 'והארץ תעזב מהם ותִרְץ אֶת שְׁבִתֶיהָ בְּהִשְׁמָהּ מֵהֶם', שהתיקון לזה הוא לא עצם היות בני בגלות, אלא במה שתשבות הארץ בפועל מרצון בני. שע"י שיהיו בני בגלות יתחרטו וישימו אל ליבם 'הלואי ששבתנו בשבתנו בארץ בשמחה וטוב לבב', וזה יהיה נחשב להם כאילו קיימו שנות השמיטה בחיוב.

יסוד זה מדויק מהשוני בתרגום יונתן על פסוקים אלו:

(כו, לד) הָא בְּכֵן תִּרְעִי אֶרְעָא יַת שְׁנֵי שְׁמִיטָהָ, כָּל יוֹמִין דְּהוּא צְדִיָּא מִנְּבֹן, וְאַתּוֹן תִּתְּחוּזִין מִיטְלָטְלִין בְּאַרְעָא בְּעָלֵי דְבִיבֹן. בְּכֵן תִּתְּנִיחַ אֶרְעָא וְתִרְעִי יַת שְׁזִבֵּי שְׁמִיטָהָ:

[הרי אז תרצה הארץ את שנות השמיטה, כל הימים שהיא שוממה מאתכם ואתם תהיו מטולטלים בארץ אויבכם, אז תשבות הארץ ותרצה את שבתות שמיטותיה].

(כו, מג) וְאַרְעָא תִּתְּרִישׁ וְתִשְׁתְּבִיק מִנְּהוֹן וְתִרְעִי יַת שְׁזִבֵּי שְׁמִיטָהָ

כָּל יוֹמִין דְּהִיא צְדָיָא מִנְכוּן וְהִינוּן יִרְעוּן יֵת חוֹבִיהוֹן לְוֹטִין חֶלֶף
בִּידְכֹן יִמְטוּן עֲלִיהוֹן, מִיבְלָא כָּל קְבִיל מִיבְלָא הוּא, מְטוּל דְּהִינוּן
בְּסִידְרֵי דִינֵי קְצוּ וְיֵת קִימֵי אוֹרִייתֵי דְחִיקַת גְּפִשִּׁיהוֹן:

[והארץ תנטש ותעזב מהם ותרצה את שבתות שמיטותיה כל הימים
אשר היא שוממה מאתכם, והם ירצו את עוונם - קללות תחת ברכות
יבואו עליה מדה כנגד מדה, יען שהם בסדרי משפטי מאסו ואת חוקי
תורתִי רחקה נפשם].

מדויק מדברי ת"י שמתרגם על 'שבתות' הראשון, - שני שמיטהא, - שנת השמיטה, ועל
הפסוק השני מתרגם 'שובי שמיטהא' - שבת השמיטה, כלומר שבפסוק הראשון אינו מדבר
על מצות השביתה בפועל, על ה'שבת', אלא רק על איסור עבודת הקרקע בשנת השמיטה
שחולל, וזהו 'שני שמיטהא' - שנת העזיבה. אך עדיין לא נתקיימו מצוות 'שבת' השמיטה,
וזה מדבר בפסוק השני על השביתה המעשית.

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב • הָאֵם פֶּסוּק זֶה הוּא הַמִּשְׁךְ

הַקְּלָלוֹת, או שהוא נועד לעורר רחמים על בנ"י?

**(ויקרא כו, מב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶף
אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר:**

**האם פסוק זה שהוזכר באמצע פסוקי הקללות הוא המשך של הקללות או שהוא
נועד לעורר רחמים על בנ"י?**

יש שפירשו¹² שפסוקים אלו הם חלק מהתוכחה, דמפני שחמור יותר חטאו של רשע בן
צדיק, שמלבד עצם החטא הוסיף פשע על חטאתו במה שהיה לו לילך בדרכי אבותיו, לכך

12. עיין בדרשות מהר"ק שכך כתב, ולקמן הובאו דברי השל"ה שפירש בדרך זו.

הוזכרה זכות האבות לומר שאוי להם לבני ישראל שהם בני צדיקים, ולמרות זאת לא הלכו בדרכי אבותיהם.

וכמו כן הזכרת זכותה של ארץ ישראל באה להעצים את התוכחה שאינו דומה החוטא בארץ ישראל שהיא פלטין של מלך, לחוטא בחוצה לארץ.

וכך כתב השל"ה (ויקרא כו, מב):

וזכרתי את בריתי יעקב - קשה זה הפסוק הוא של נחמה, ועדיין לא גמר הקללות ואיך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות?

וקבלתי כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר, כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק, כי הרשע בן צדיק עגשו מרובה, שראה אביו מתנהג בחסידות והוא אין מנהג אבותיו בידיו, וכן אין דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה. על זה אמר אני אזכור לך אלו הדברים לכף חובה, שאתה מזרע אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, וגם הארץ אזכור, כי נתתי לך ארץ ישראל שאוירא דארץ ישראל מחכים. ועל כל זאת לא הלכת בדרך הישר.

אכן יש שפירשו כוונת הפסוק כרחמים, ולדבריהם יש להבין מדוע נכנס דבר זה בתוך הקללות וכקושיית השל"ה הנ"ל.

בת"י מתבאר הדבר:

וְאֶדְבָּר בְּרַחֲמִין יְת קַיִּמָּא דְקַיִּמִית עִם יַעֲקֹב בְּבֵית אֵל. וְאֹפִי יְת קַיִּמָּא
דְקַיִּמִית עִם יִצְחָק בְּטוֹר מוֹדִיָּה. וְאֹפִי יְת קַיִּמָּא דְקַיִּמִית עִם אַבְרָהָם
בְּיַי פִּיסוּגִיָּא אֶדְבָּר בְּרַחֲמִין. וְאֶדְעָא דִישְׂרָאֵל אֶדְבָּר בְּרַחֲמִין:

[וזכרתי ברחמים את בריתי שכרתי עם יעקב בבית אל, ואף את הברית
שכרתי עם יצחק בהר המודיה, ואף את הברית שכרתי עם אברהם בין
הבתרים אזכור ברחמים, וארץ ישראל אזכור ברחמים.]

בת"י מבואר שהזכרת ברית האבות, נועדה לעורר רחמים על בני ישראל בזמן משך הגלות.
וכך גם מבאר ת"י את ענין הזכרת ארץ ישראל שבאה לעורר רחמים.

לא מאסתים ולא געלתים לכלתם • מתי התקיים פסוק זה?

(ויקרא כו, מד): וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מֵאֲסִיתִים וְלֹא גְעֻלִּיתִים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם:

מדוע נאמר בפסוק לשונות שונים של פעלי שלילה? מאסתי - געלתי, וכן לכלותם - להפיר בריתי?

בת"י מתבארים לשונות אלו:

וְאִם עַל כָּל דָּא, אֲרַחֲסִים יִתְהוֹן בְּמִימְדֵי, בְּד יְהוּוּיִן גְּלִיִּין בְּאֶרֶע
בְּעֻלֵי דְבִיחֻן. לֹא אֲמַאֲסִינֻן - בְּמַלְכוּתָא דְבָבֵל. וְלֹא יִדְחֻק
מִימְדֵי יִתְהוֹן - בְּמַלְכוּתָא דְמִדֵי. לְמִשְׁיַצֵּיא יִתְהוֹן - בְּמַלְכוּתָא
דִּינֻן. לְמַפְסֹק קִיִּימֵי עֲמַהוֹן - בְּמַלְכוּתָא דְאָדֻם. אָדֻם אֲנָא הוּא
יְיָ אֱלֹהֵכֹן בְּיוֹמוֹי דְּגוּג:

[וְאִם עַם כָּל זֹאת, אֲרַחֲסִים אוֹתָם בְּמִימְדֵי, כְּשֶׁהֵם יִהְיוּ גּוֹלִים בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם,
לֹא אֲמַאֲסִים - בְּמַלְכוּת בָּבֶל. וְלֹא יִדְחֻק מִימְדֵי אוֹתָם - בְּמַלְכוּת מִדֵי.
לְכַלּוֹתָם - בְּמַלְכוּת יוֹן. לְחַלֵּל בְּרִיתִי עִמָּהֶם - בְּמַלְכוּת אָדָם. כִּי אֲנִי הוּא
ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּיוֹמֵי שֶׁל גּוּג].

בת"י מבואר שכל מילה בפסוק נדרשת על תקופה אחרת, ומטעם זה נמנו כל לשונות שלילה אלו, להורות על הבטחת הקב"ה לגאול את בני ישראל בכל תקופות אלו.

ומצינו במדרש שנחלקו בדבר זה שמואל ורבי חייא, ות"י נקט כדעת שמואל, וז"ל המדרש:

שְׁמוּאֵל פָּתַח (ויקרא כו, מד): וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא
מֵאֲסִיתִים וְלֹא גְעֻלִּיתִים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם.
לֹא מֵאֲסִיתִים בְּבָבֶל. וְלֹא גְעֻלִּיתִים בְּמִדֵי. לְכַלּוֹתָם בְּיוֹן. לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּם

בְּמַלְכוּת הָרִשָּׁעָה. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם לְעֵתִיד לְבוֹא¹³. תִּגְי רַבִּי חִזְיָא, לֹא
מֵאֲסָתִים בְּיָמֵי אֲסַפְיָאנוּס. וְלֹא גַעְלָתִים בְּיָמֵי טְרַקוֹוִינוּס. לְכַלּוֹתָם
בְּיָמֵי הָמָן. לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם בְּיָמֵי רוֹמָיִים. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם - בְּיָמֵי
גֹּזַג וּמָגוּג. (אסתר רבה, פתיחתא אות ד)¹⁴

כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֵם מִן הָאָדָם • האם יש חרם שניתן לפדותו בקרבנות ובתפילות?

(ויקרא כז, כט) כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֵם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת יוֹמָת:

על איזה חרם מדבר פסוק זה, שנכתב בתוך פרשת חרמים?

רש"י הביא את דברי חז"ל (בתו"כ ובערכין ז.), שהפסוק מדבר על היוצא ליהרג במצוות בי"ד,
ואמר אחד ערכו עלי, שלא אמר כלום, הואיל והוא חייב מיתה ואין לו פדיון¹⁵.

אולם בת"י כאן כותב חידוש מופלג:

כָּל אֲפֻרְשָׁא דִּי יִתְפָּרֵשׁ מִן אִינְשָׁא לֹא יִתְפָּרֵק בְּכִסְפָּא, אֱלֹהִין
בְּעֵלְוִין וּבְנִבְכָּסֵת קוֹדֶשִׁין וּבְמִבְעֵי רַחֲמִין קָדָם יי. מְטוּל דִּדִּין קְטוּל
מִתְחַיֵּיב:

[כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה בכסף, כי אם בעולות ובזבח
שלמים ובבקשת רחמים מלפני ה'. משום שבמשפט מות חייב]

13. בגמ' במגילה (יא.) הוזכרו דברי שמואל בשינוי מעט מדברי המדרש הנ"ל וכן הוזכרה שם שיטה נוספת עיי"ש.

14. וע"ע בגמ' מגילה יא. פלוגתא דאמוראי בלי. ואיתא שם אף אופנים נוספים.

15. הבסיס להעמדת הפסוק באוקימתא זו מבואר כאן בשפתי חכמים שהוא משום שלא ניתן לפרש את הפסוק כפשוטו - בראובן המחריים את שמעון לגבוה או לכהנים, דמה רשות יש לו עליו ולמה יומת זה בדיבורו של זה, לכן העמידו ביוצא ליהרג.

מבואר בת"י שהפסוק מדבר על חרם שבו לא ניתן לפדות את המוחרם בכסף, אך אפשר לפדותו בעולות וקרבנות ובתפילות לפני ה'.

וצ"ב על איזה חרם מדובר כאן? וכי אפשר לפדות את היוצא ליהרג במצוות ב"ד, ע"י עולות ותפילות?

תשובה לדבר ניתן ללמוד מדברי הרמב"ן כאן:

ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו.... וכן זה הכתוב יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכיבוש כמו שאמרנו. והעובר על החרם של בית דין הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול, וזהו שנאמר שם (שמואל א יד מה) 'ויפדו העם את יהונתן ולא מת', כי כלפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת, אמר שם 'ויפדו העם את יונתן ולא מת' כי בעבור שאירע נס על ידו, ידעו כי בשוגג עשה, וזה טעם 'אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל' (שם) וכן תרגם יונתן בן עוזיאל: 'ארי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין, ופרק עמא ית יונתן' [כי נגלה לפני ה' שבשוגג עשה יום זה, ופדה העם את יונתן].

מבואר בדברי הרמב"ן שהפסוק מדבר בחרם שהחרימו בית דין הגדול או מלך ישראל, וכמו שהיה אצל שאול שגזר צום ביום המלחמה, ובנו יהונתן לא ידע מכך ואחזו בולמוס וטבל את מטהו בדבש ואכל, ורצה שאול להרגו מחמת זה, ולבסוף ניצל ע"י שפדוהו העם, ע"י שטענו לשאול שלא יתכן שיהונתן עבר על החרם במזיד כי הלא נעשה נס על ידו - שעל ידו ניצחו את הפלשתים, ובהכרח שעשה זאת בשוגג ולכך לא הרגו שאול.

ולדברי הרמב"ן כוונת הכתוב לומר שאין אפשרות לפדות את מי שמועל בחרם של בית דין או של מלך אלא מות יומת, מלבד אצל שאול ויהונתן שם ניצל יהונתן מכיון שהיה שוגג.

ויתכן שת"י בא לחלוק על כך וסבור שאכן הכתוב מדבר בחרם כזה של בית דין או של המלך, אלא שסבור שעל אף שלא ניתן לפדות בממון את המוחרם על ידי בית דין או המלך, מ"מ ניתן להינצל מהעונש באמצעות קרבנות, עולות ותפילות לפני ה'. שע"י הקרבנות והתפילות יתגללו הדברים להפך את דינו ולזכותו. וצ"ע.

